

УДК 37.091.12.011.3-051:811]:001.8

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-6(329)-2-142-150

Шмир Марія Федорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов та методики їх викладання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець, Україна.

stahsvitlana@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2703-6527>

САМОРОЗВИТОК ЯК ЧИННИК ОРГАНІЗАЦІЇ І ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Вимоги до якості підготовки фахівців передбачають реалізацію нової стратегії навчання – навчання протягом життя. За таких умов вектор освіти спрямовується на формування у майбутніх фахівців потреби постійно розширювати свої знання, оперативно реагувати на вимоги процесу розвитку науки і техніки.

Відповідно до тенденції розвитку сучасного суспільства вченими теоретично обгрунтовано актуальність проблеми удосконалення підготовки майбутніх фахівців, характерною особливістю якої є формування готовності їх змінюватися та адаптуватися до нових потреб ринку праці, активно діяти, приймати науково виважені рішення та навчатись впродовж життя.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває залучення студентів до науково-дослідної роботи, визначення шляхів формування дослідницької компетентності.

Історія організації та розвитку науково-дослідної роботи студентів бере свій початок приблизно з 30-х років ХХ ст. Сьогодні вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що науково-дослідна робота є одним з найважливіших засобів підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою, які здатні творчо застосовувати у практичній діяльності досягнення науково-технічного прогресу (Малихін & Павленко & Лаврентьєва & Матукова, 2014).

Проблемі науково-дослідної роботи студентів приділяється увага в працях В. Загв'язинського, О. Малихіна, М. Князян, В. Сидоренко, П'ятницької-Познякової та інших.

В. Шейко та Н. Кушнарєнко вважають, що поняття «науково-дослідна діяльність студентів» включає в себе два взаємопов'язаних елементи: 1) навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості; 2) наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом викладачів (Шейко, 2002). С. Романенко підкреслює, що науково-дослідна робота студентів

забезпечує формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; надання допомоги студентам в оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; формуванню у студентів навичок самостійної науково-дослідної діяльності (Романенко, 2002: <http://saue.kdu.edu.ua/Courses/NDRSlk-1.pdf>).

І. П'ятницька-Позднякова вважає, що без врахування психологічних характеристик, що визначаються взаємообумовленістю навчання інтелектуальною діяльністю, дослідний процес неможливий. На її думку активна психічна діяльність студентів позитивно впливає на розвиток креативної діяльності, вміння моделювати ситуацію, відповідно впливати на пізнавальну діяльність аудиторії. Дослідниця наголошує, що пізнавальна діяльність студентів здійснюється шляхом організації інтересів, мотивів, установок активної розумової діяльності та застосування методів рефлексивного впливу. На переконання вченої навчально-дослідний процес відбувається активно у тих випадках, коли він пов'язаний із вирішенням проблемних завдань, ситуацій, що мають мотиваційну основу (П'ятницька-Позднякова, 2002: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2002/24-11-17.pdf>).

Отже, вчені підкреслюють провідну роль самостійності у здійсненні науково-дослідної діяльності студентів, яка визначає рівень їх саморозвитку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні поняття «саморозвиток» як чинник науково-дослідної діяльності та окресленні основних етапів технології саморозвитку, головних функцій сморозвитку суб'єктів навчально-дослідної діяльності.

Науково-дослідна робота студентів – це творчий своєрідний процес, що вимагає наявності здібностей, умінь і навичок, а саме: творчого мислення, глибокого проникнення в суть фактів і явищ із використанням законів мислення.

Цілеспрямоване формування стилю мислення студентів сприяє цілісній орієнтації та становленню такого фахівця, якому властиві не тільки професійні знання, а й висока культура мислення, методологічні принципи пошуку й застосування знань.

Встановлено, що науково-дослідна діяльність студентів – це спроможність особистості здійснювати науковий пошук, спрямований на удосконалення професійної підготовки. Саме тому у ВНЗ важливо формувати у студентів жадобу до знань, прищеплювати потяг до наукових досліджень, привчати їх уже на цьому етапі мислити самостійно, забезпечувати їм умови саморозвитку, що є одним із важливих чинників організації та здійснення наукового пошуку.

Аналіз наукових досліджень дає можливість виокремити в якості складових елементів саморозвитку: формування світогляду, мотивів та досвіду діяльності, якостей особистості і самовдосконалення.

Головними функціями саморозвитку суб'єктів науково-дослідної діяльності є: удосконалення, збагачення знань (предметних, дидактичних, методичних, психологічних); розвиток світогляду, професійно-ціннісних орієнтацій, переконань, що відповідають завданням вищої школи; розвиток мотивів активної творчої діяльності, зацікавленість предметом, потреба в самореалізації; розвиток стійких моральних якостей особистості (переконливість, гуманізм, науково-дослідний оптимізм, принциповість); розвиток сучасного стилю фахового мислення; розвиток професійних навичок; розвиток культури емоцій, саморегуляції діяльності.

Мотивація науково-дослідної діяльності студентів характеризується ступенем виявлення пізнавальної потреби, усвідомлення цінності дослідження і захопленості дослідженням.

Провідна роль у такому процесі надається спрямованості на цілі науково-дослідної діяльності під час професійної підготовки, набуття навичок та вмінь для подальшого інтелектуального росту та в цілому саморозвитку і самоорганізації особистості майбутнього фахівця. Визначаючи перспективи самореалізації особистості, доцільно передбачити шляхи їх досягнення.

Ефективність навчально-дослідної діяльності залежить від усвідомлення студентами завдань, що стоять перед ними. Цей процес обумовлений наявністю потреби в її удосконаленні, вмінні організувати роботу з розвитку знань та навичок, які уможливають досягнення оптимального результату.

Стимулювання мотивації творчого саморозвитку реалізуються на основі закономірностей, принципів і правил їх реалізації, а саме: індивідуального стилю, творчої діяльності, особистісної значущості творчого саморозвитку, включеності викладача у творчий саморозвиток, у різноманітні форми професійно-творчої діяльності та спілкування, індивідуалізації та спілкування, принцип єдності та взаємозв'язку особистісної діагностики і творчого саморозвитку суб'єкта.

Основні етапи технології саморозвитку включають системний аналіз і оцінку психологічного мікроклімату взаємодії суб'єктів діяльності та можливих психологічних бар'єрів; проблемний аналіз ефективності стимулювання науково-дослідної діяльності і виокремлення проблеми, причин, що її знижують; постановка цілей і формування концепції стимулювання; вибір стратегії і стимулів, що відповідають змісту наукової діяльності суб'єктів взаємодії та їх індивідуальним особливостям; організацію виконання програми стимулювання, забезпечення умов для її реалізації; відстеження процесів і результатів, аналіз ефективності стимулювання, порівняння досягнутого рівня з початковим.

Першим етапом, своєрідним вступом студента в наукову діяльність є реферативна робота.

Реферат – це короткий виклад у письмовому вигляді змісту книги, наукової праці результатів вивчення наукової проблеми; доповідь на певну тему, що включає огляд відповідних літературних джерел. Як правило, реферат має науково-інформаційне призначення. При цьому важливо сформулювати тему реферату так, щоб вона з одного боку орієнтувала студентів на вирішення пізнавальних завдань, а з іншого – була б пов'язана з практикою, урахувала б його майбутню спеціальність.

Навички наукової роботи, набуті в процесі написання реферату, використовуються студентами при підготовці доповідей для виступів на студентських наукових конференціях. На відміну від реферату наукова доповідь повинна містити результати проведених досліджень – спостережень, експериментів, вивчення суспільної думки, аналізу документів, а також власні узагальнення та висновки.

У ході підготовки увагу студентів необхідно спрямовувати на розв'язання проблемних питань, що вимагають наукового пошуку.

Важливим аспектом науково-дослідної роботи студентів є її тісний зв'язок з навчальним процесом. Навчально-дослідна робота – це безперервна система підготовки протягом усього періоду навчання. Вона передбачає вивчення методики дослідницької роботи.

Формування звички критично сприймати навчальний матеріал, закріплення вмінь і навичок самостійного проведення дослідження, сприяє не тільки підвищенню рівня розумової активності студентів, але й становлення особистісної позиції, цілеспрямованості, відповідних мотивів та установок.

Залучення студентів до науково-дослідної роботи здійснюється в межах традиційних видів навчальних занять з використанням активних методів їхнього проведення. Зокрема, лекція повинна мати проблемно-дослідницький характер, що передбачає формування фундаментальних проблем, які висвітлюються послідовно в окремих розділах і темах. Виділення в ході лекції окремих проблем. Аналіз способів їхнього вирішення або формулювання проблемних питань, які студенти повинні вирішити у процесі самостійної підготовки; визначення ключових позицій для розв'язання різноманітних проблемних ситуацій тощо, є серйозною заявкою на продовження студентами дослідження даного наукового напрямку.

Практичні заняття дають можливість студентам порівнювати, зіставляти факти, явища, процеси, які вивчаються, аналізувати й установлювати причинно-наслідкові зв'язки, висувати гіпотези, використовувати аналогії.

На даному етапі формування науково-дослідної діяльності, як показує досвід, важливим є індивідуальний підхід студентів у спонуканні зробити перші кроки у науковій діяльності.

Індивідуальні консультації, допомога у підготовці першого реферату дає можливість навіть слабшим у навчанні студентам відчути

задоволення від успіху. На даному етапі важливо, щоб студент не втратив це відчуття успіху. Не залишаючи роботу студента поза увагою, допомагаємо долати бар'єр, що виникає, стимулюючи діяльність, наприклад, підготовкою і опублікуванням статті, складання тез наукової доповіді тощо.

Результатом здійснення індивідуального підходу у процесі формування навичок науково-дослідної роботи було збільшення числа студентів, які бажали займатися дослідною роботою.

Важливим напрямком залучення студентів до науково-дослідницької роботи є робота над написанням статті чи тез наукової доповіді.

Стаття – це публіцистичний твір, в якому автор ставить завдання проаналізувати наявну наукову проблему з погляду закономірностей, що лежать в їхній основі. Наукова стаття має певну композицію, її зміст повинен розгортатись у визначеній послідовності.

Для статті характерним є висвітлення конкретних питань із необхідним теоретичним осмисленням. Зміст і спосіб організації, а також стиль викладу студентом матеріалу повинні відповідати формі статті.

Стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення є тези. Вони включають виклад основних думок праці від початку до кінця, а не її дослідницької частини. У тезах однією-двома фразами обґрунтовується тема, розкривається історія питання, методика дослідження та його результати. Окремі положення в тезах повинні бути пов'язані між собою логічно.

За формою організації розрізняють індивідуальну і групову науково-дослідну роботу. Індивідуальна робота – це комплекс самостійних навчально-пізнавальних і творчо-дослідницьких дій, спрямованих на виконання індивідуальних науково-дослідницьких завдань, курсових та дипломних (кваліфікаційних) робіт, а також самостійної науково-дослідницької діяльності, не передбаченої навчальним планом для обов'язкового здійснення.

Структура і зміст методики проведення педагогічного дослідження розглядається в працях О. Лаврентьєвої та Л. Савченко.

Групову навчально-дослідну роботу студентів вищих навчальних закладів представляє сукупність самостійних і групових навчально-пізнавальних і творчо-дослідницьких дій, спрямованих на реалізацію групових науково-дослідницьких проєктів, що здійснюються на рівні проблемних груп і гуртків, сумісної разом з викладачами науково-дослідної роботи кафедри.

М. Князян здійснила аналіз зарубіжного досвіду з проблеми організації науково-дослідної діяльності студентів. В системі вищої педагогічної освіти США й Канади інтерес викликають такі види самостійної дослідницької діяльності: складання портфоліо, написання етнічної автобіографії, есе, доповідей, створення проєктів, організація аутентичних бесід і публічних презентацій, використання «кейсів»,

робота з «підготовленими питаннями», що загалом забезпечують системність і систематичність інтеріоризації фахових знань, рефлексивних і дослідницьких умінь майбутніх фахівців. У країнах Західної Європи в організації самостійно-дослідницької роботи значна увага приділяється системному зв'язку теорії та практики, вироблення у студентів у ході самостійної дослідницької діяльності критичних суджень, власної позиції. Тому, тут у професійній підготовці досліджують інтерактивні, дискусійні, креативні форми, що віддзеркалюють особистісну позицію та досвід студента, дозволяють установити партнерські стосунки, як усередині групи, так і між студентами й викладачем.

Самостійно-дослідницька робота пронизує більшість навчальних тем у зарубіжній вищій школі, що сприяє цілісності підготовки фахівця безперервної самоосвіти впродовж життя (Князян, 2007).

Задля успішного здійснення науково-дослідницької роботи, як індивідуальної, так і групової, студент має чітко усвідомлювати структуру психолого-педагогічного дослідження, а також його необхідні складові, тобто і логіка дослідження; цілі і завдання дослідження; ідея, задум і гіпотеза як теоретичне ядро дослідження; критерії успішності дослідницького пошуку та моніторинг процесу й результатів дослідження; етапи практичної діагностики й перетворення у психолого-педагогічному пошуку (Загв'язинський, 2001).

Отже, становлення майбутнього фахівця. Як творчої особистості в стінах ВНЗ є результатом об'єднаних зусиль профільюючих, природничо-наукових і суспільствознавчих кафедр, які комплексно поєднують філософські, загальнонаукові та спеціальні аспекти творчого дослідницького процесу, його теорії та практики.

Основні завдання сучасної освіти орієнтовані на інтелектуальний і творчий розвиток особистості, формування її комунікативної компетентності, здатності до інноваційної діяльності та мобільного сприймання світу. Виконання цих завдань визначається не тільки набуттям знань, умінь та навичок, а й спроможністю їх творчого використання, самостійною діяльністю, навчанням і самовдосконаленням упродовж життя.

На межі тисячоліть в Україні зароджується нова система вищої освіти, орієнтована на входження у світовий освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами у педагогічній теорії та практиці навчально-виховного процесу ВНЗ.

Особлива увага в навчанні приділяється формуванню самовизначеності, самоорганізації. Важлива роль належить організації самостійної роботи студентів.

Забезпеченню професійно значущих знань студентів, створенню такого позитивного ставлення до навчання, яке забезпечує впродовж тривалого часу систематичність формування дослідницьких умінь та

навичок особистості фахівця, сприяє самоосвітній діяльності студентів за умови її входження в систему навчально-дослідницької діяльності.

Отже, науково-дослідна робота студентів є одним із найважливіших засобів формування висококваліфікованих фахівців, здатних до саморозвитку.

Саморозвиток особистості визначається цілеспрямованою активністю та ґрунтується на таких принципах: всебічного і гармонійного розвитку особистості; проблемності; мотивації до науково-дослідницької діяльності; опори на позитивні властивості, творчих здібностей; рефлексії (самопізнання).

В процесі саморозвитку особистість постійно осмислює власні дії, розвиває здатність до самоаналізу та рефлексії. Невід'ємною складовою саморозвитку є використання знань в практичній діяльності, зокрема у науково-дослідній, відпрацювання конкретних методів і прийомів наукового пошуку у процесі професійної підготовки, що в певному розумінні визначає формування дослідницької діяльності.

Доцільно відмітити, що процес формування і розвитку науково-дослідної роботи студентів проникнутий ідеєю реалізації діяльнісного підходу у навчанні, а саморозвиток особистості є результатом його реалізації.

Список використаної літератури

1. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация: учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. заведений]. Москва: Академия, 2001. 192 с. **2. Князян М. О.** Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки: автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец.: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Одеса, 2007. 45 с. **3. Малихін О. В.,** Павленко Г. І., Лаврентьева О. О., Матукова Г. І. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2014. 191 с. **4. П'ятницька-Позднякова І. С.** Організація навчально-дослідницької діяльності студентів у вищій школі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2002/24-11-17.pdf>. **5. Романенко С. С.** Науково-дослідна робота студентів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://saue.kdu.edu.ua/courses/NDRS/lkl/pdf> **6. Шейко В. М.,** Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання-Прес, 2002. 295 с.

References

1. Zagvyazinskij, V. I. (2001). Teoriya obucheniya: Sovremennaya interpretatsiya [Learning theory: Modern interpretation]. Moskva: Akademiya [in Russian]. **2. Kniazian, M. O.** (2007). Systema formuvannia samostiino-doslidnytskoi diialnosti maibutnykh uchyteliv inozemnykh mov u protsesi

stupenevoi pidhotovky [System of formation of independent research activity of future foreign language teachers in the process of stage preparation]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

3. Malykhin, O. V., Pavlenko, H. I., Lavrentieva, O. O. & Matukova, H. I. (2014). *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli* [Methods of teaching in high school]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].

4. P'iatnytska-Pozdniakova, I. S. Orhanizatsiia navchalno-doslidnytskoi diialnosti studentiv u vyshchii shkoli [Organization of educational research activities of students in higher education]. Retrieved from <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2002/24-11-17.pdf> [in Ukrainian].

5. Romanenko, S. S. Naukovo-doslidna robota studentiv [Students research work]. Retrieved from <http://saue.kdu.edu.ua/courses/NDRS/lkl/pdf> [in Ukrainian].

6. Sheiko, V. M. & Kushnarenko N. M. (2002). *Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnytskoi diialnosti* [Organization and methodology of research activities]. 2-he vyd., pererob. i dop. Kyiv: Znannia-Pres [in Ukrainian].

Шмир М. Ф. Саморозвиток як чинник організації і здійснення науково-дослідної діяльності майбутніх учителів іноземної мови

У статті розкривається поняття «саморозвиток» як один із чинників організації і здійснення науково-дослідної діяльності студентів – майбутніх учителів іноземної мови, окреслюються головні функції саморозвитку суб'єктів науково-дослідної діяльності, обґрунтовуються основні закономірності стимулювання мотивації творчого саморозвитку суб'єкта, як провідна роль процесу визначається спрямованість на цілі науково-дослідної діяльності.

Виділяються основні етапи саморозвитку та етапи дослідної діяльності, дається означення індивідуальної та групової форми дослідної роботи. Навчально-дослідна система розглядається як безперервна система підготовки протягом усього періоду навчання. Акцентується увага на залученні студентів до науково-дослідної роботи в процесі навчальних занять з використанням активних методів їх проведення.

Важливим у спонуканні студентів до навчально-дослідної роботи визначається індивідуальний підхід. Підкреслюють, що саморозвиток особистості визначається цілеспрямованою активністю і самостійністю.

Ключові слова: саморозвиток, мотивація, навчально-дослідна діяльність, активність, креативність, індивідуальний підхід, дослідницька компетентність.

Шмир М. Ф. Саморазвитие как фактор организации и осуществления научно-исследовательской деятельности будущих учителей иностранного языка

В статье раскрывается понятие «саморазвитие» как один из факторов организации и осуществления научно-исследовательской деятельности студентов – будущих учителей иностранного языка, раскрываются главные функции саморазвития субъектов научно-

исследовательской деятельности, обосновываются основные закономерности стимулирования мотивации творческого саморазвития субъекта, как главная роль процесса определяется целенаправленность в научно-исследовательской деятельности.

Отмечаются основные этапы саморазвития и этапы исследовательской деятельности, даётся определение индивидуальной и групповой формы исследовательской работы. Учебно-исследовательская система рассматривается как непрерывная система подготовки на протяжении всего периода обучения. Акцентируется внимание на привлечении студентов к научно-исследовательской деятельности во время проведения учебных занятий с использованием активных методов их проведения.

У привлечении студентов к научно-исследовательской деятельности важным является индивидуальный подход. Подчеркивается, что саморазвитие личности определяется целенаправленной активностью и самостоятельностью.

Ключевые слова: саморазвитие, мотивация, учебно-исследовательская деятельность, активность, креативность, индивидуальный подход, исследовательская компетентность.

Shmyr M. Self-Development as a Factor in the Organization and Implementation of Research Activities of Future Foreign Language Teachers

The article describes the concept of "self-development" as one of the factors of organization and implementation of research activities of students - future foreign language teachers, outlines the main functions of self-development of subjects of research activities, substantiates the basic laws of stimulating the creative self-development of the subject, determines the role of the subject, for the purpose of research.

The basic stages of self-development and stages of research activity are distinguished, the definition of individual and group form of research work is given. The training system is considered as a continuous system of training throughout the study period. Emphasis is placed on engaging students in research during the course of study using active methods of their conduct.

Important in encouraging students to study is determined by the individual approach. Emphasize that self-development of the individual is determined by purposeful activity and independence.

Key words: self-development, motivation, educational activity, activity, creativity, individual approach, research competence.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2019 р.
Прийнято до друку 25.10.2019 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Поліщук В. А.